

ієромонах МИХАЇЛ (Карнаух)

Спогади Анни Угляренко про митрополита Київського Іоана (Соколова)

У цій статті висвітлено події із життя Київського митрополита Іоана (Соколова) та стан Православної Церкви у ХХ столітті за спогадами Анни Угляренко, племінниці митрополита.

Ключові слова: митрополит, влади́ка, епархія, Володимирський собор, богослужіння, паства.

31 липня 2014 року я зустрівся із Анною Угляренко, племінницею митрополита Київського Іоана (Соколова). Мене цікавило все, що відклалося у її пам'яті про владика та церковне життя у ХХ столітті. На власному досвіді пані Анна відчула тоталітарний режим СРСР щодо віруючих, але це не зламало тоді молоду дівчину, а навпаки ще більше утвердило її у вірі. Пані Анна мене гостинно прийняла у своїй господі і за чашкою кави розповіла про все, що накопичилося у пам'яті. Тому я хочу поділитися отриманою інформацією, що закарбується на скрижальх історії.

Для пані Анни влади́ка Іоан (Соколов) був не тільки близьким родичем, а в першу чергу хорошим духівником та молитвеником за неї особисто та і за всю свою паству. Отож буду намагатися якнайбільше поділитися спогадами пані Анни із читачами, які цікавляться історією Української Церкви.

Митрополит Київський і Галицький, патріарший екзарх України Іоан (в миру Іван Олександрович Соколов) народився 13 січня 1877 року у місті Димитрове тодішньої Московської губернії, а сьогодні Московської області Російської Федерації у сім'ї бідного дякона. Тяжке, злиденне, напівголодне було його дитинство. Бувало, пані Анна просила показати фотографію батька владика, а митрополит їй відповів: «Які тоді були фотографії, по бідності ніхто тоді не фотографувався. Родичі казали, що я вдався у свого батька, значить так як я виглядаю, таким був і мій батько». В дореволюційні часи місто Димитрове, Московської губернії було маленьким із кожним роком кількість населення у ньому скорочувалася. Лише після побудови нової залізниці Москва-Савйолове у місті відбувся економічний зріст. Особливо місто стало відомим завдяки виготовленню пряників «разгоня». Навіть під час візиту імператора Олександра II до Дімітрова замість традиційного хліба під час зустрічі влада

подала пряник. Владика Іоан пам'ятав смак цього чудового пекарського виробу.

Головним храмом міста височів древній Успенський Собор у Дімітровському кремлі. Духовним осередком чернечого життя для Дімітрового став Борисоглібський монастир, заснований у XV столітті. За часи радянської влади він був закритим, лише починаючи із 1993 року до обителі повернулися ченці. У місті було побудовано ще декілька храмів, зокрема, Казанська церква (1735), Введенська (1663–1768), Тройце – Тихвінська (1795–1801), Стрітенська (1814), Ілінська (1778–1783), Спаська (1767–1773), Єлизаветська і каплиця Олександра Невського (1868). В одній із них служив дияконом батько владика Олександр Соколов.

Ще за чотири місяці до народження майбутнього владика помер його батько диякон Олександр. А в 10 років маленький Ваня залишився взагалі круглою сиротою, бо померла і мати. Хлопчика забрав до себе на виховання дядько Олександр і тітка Пелагія. Вони на той час проживали у Тверській губернії. Турбуючись про освіту, дядько віддав Ваню до духовного училища, що знаходилося при Перервинському монастирі у Москві. У дядька також було важке життя, бо і своїх дітей у нього було п'ятеро, і усі були босі, голі та роздягнені. Зі слізьми згадував митрополит: «Якось приїхали до їхнього села артисти-скоморохи. Просився у дядька відпустити до театру, а у відповідь: «Ты что, сирота да еще в театр захотел?» Заплакав, втер кулачками сльози та й знову до роботи». На запитання, яку носив одягу в дитинстві, владика відповів: «Пам'ятаю себе в парусинових білих штанях, на ногах лапті, та сорочечка, одна єдина до колін, підперезана мотузкою». Уже будучи владикою, якщо хтось розповідав про сироту, просьозиться та обов'язково матеріально допоможе, неодноразово по-батьківськи втішить та приголубить. Одного разу повертаючись зі служби пані Анна зайшла провідати старенького владика і він розпитував про богослужіння, хто служив, хто співав і так далі. А пані Анна згадала ще й про знедолену дитину, що була у храмі. Зразу ж владика її запитав: «Скільки ти її дала грошей?». Вона відповіла: «Дала 5 рублів». А владика знову каже: «Чому так мало? Потрібно було дати більше».

Під час навчання у Московській семінарії молодий семінарист по мірі можливості приїжджав до дядька у село для допомоги по господарству. Тоді дуже важко було відпроситися додому із семінарії, дуже суворим було керівництво закладу. Одна можливість поїхати до родичів – це літо. Семінарське життя виявилось нелег-

ким, хоч владика вчився можна сказати на «відмінно». У семінарії був у нього товариш Василь, правда прізвища не пам'ятає пані Анна. Він разом із владикою, тоді ще студентами приїжджали до дядька в гості, тому що Василеві було нікуди їхати на канікули, оскільки він був круглим сиротою.

Після закінчення семінарії в 1897 році владика направляють старшим учителем у духовну школу при Угрешському монастирі, що знаходиться у місті Дзержинську Московської області Російської Федерації. У молодого студента було бажання продовжити навчатися далі, але бідність і злиденне життя не давали такої можливості. Тому він прийняв пропозицію стати вчителем. Через чотири роки у 1901 році Ваня одружився, через деякий час рукоположився на диякона, а згодом і на священника. Священником він працював викладачем Закону Божого при різних гімназіях тодішньої Московської губернії. Матеріальний стан сім'ї трішки покращився. Любляче пастирське серце молодого священника було відкрите для всіх. Завжди отець Іоан старався звершувати богослужіння відповідно до богослужбового уставу. Для нього молитва була на першому місці. Ніколи отець Іоан не відмовляв прихожанам у потребах, з бідних людей не брав ніяких грошей. Всіх своїх парафіян знав поіменно, знав, коли у кого день народження, переймався проблемами пастви, як своїми власними. Особливу увагу звертав на чистоту храму, завжди любив акуратність і благоліпність. Сам гарно співав і це ж саме вимагав від своїх хористів.

Та сімейне і пастирське життя молодого священника до кінця не задовольняло його душу, його гнітила недосконалість знань і в то й же час прийшло до нього нове захоплення – займатися археологією. Наука досить цікава. Тому отець Іоан вирішує вступити до Московського археологічного інституту. Оскільки і там він знання швидко засвоював, отець Іоан закінчив його за чотири роки, здавши усі іспити на «відмінно». А завершила вінець світської науки дисертація на тему: «Про особливості богослужбових чинів Російської Церкви до XVII століття за крюковими і нотними книгами». Після успішного захисту роботи його нагородили золотою медаллю.

1915 рік, можна сказати, у житті священника Іоана Соколова стає переломним. Він втрачає саму близьку людину та друга, свою дружину і залишається із двома дітьми. Після смерті дружини отець Іоан далі залишається служити на приході. Хто допомагав виховувати двох діток, пані Анні невідомо. Ситуація у роки I Світової війни була важкою у Російській імперії, та Синод вже не так сильно контролював церковне життя. Всі ці обставини для

отця Іоана із його дітьми були дуже скрутними. Усім відомо, що після смерті матушок часто Святійший Синод відправляв священників у монастирі. Після падіння самодержавства у 1917 році ситуація щодо Церкви кардинально змінюється: з одного боку Церква стала незалежною у своєму керівництві, а з іншого – розпочинаються поки що легенькі утиски. Найбільшою радістю московської пастви стало обрання предстоятелем Церкви Патріарха Тихона (Белавіна), а його інтронізація відбулася 4 грудня 1917 року в Успенському соборі м. Москви. Митрополит Іоан шанував свого першосвятителя, завжди у робочому кабінеті стояв портрет Патріарха Тихона.

Після приходу радянської влади у 1918 році отця Іоана як людину, що мала світську освіту, запрошують працювати у Комісію по збереженню пам'яток старовини. Пропозицію він прийняв, але пастирського служіння так і не залишив. Був направлений на служіння в храм при Георгіївському монастирі на Великій Димитріївці. Наступного року уже Патріарх Тихон призначив отця Іоана настоятелем одного із храмів Москви, а також благочинним Никитського округу Москви та возвів у сан протоієрея.

Поки був живим Патріарх Тихон, то паства відчувала особливу духовну підтримку, незважаючи на те, що в Церкві почався внутрішній розкол. Протоієрей Іоан залишився вірним Патріарху Тихону, хоча деякі його побратими перейшли на сторону обновленців. Після смерті Патріарха Тихона для Церкви настав дуже важкий період. Постійні арешти єпископату, духовенства, ченців та мирян, кількість храмів скорочувалася. У ці важкі часи митрополит Сергій (Страгородський) просить отця Іоана прийняти чернецтво та стати єпископом. Розуміючи значення єпископського служіння в Церкві, отець Іоан погоджується із пропозицією і приймає чернецтво з таким же іменем, тільки на честь іншого святого. 12 жовтня 1928 року відбулася хіротонія на єпископа Оріхово-Зуєвського, вікарія Московської єпархії. Наступного року владику Іоана Священний Синод призначає вікарієм Калінінської єпархії, а через два роки знову владику повертають на служіння у Московську єпархію. В 1937 році єпископ Іоан був направлений на служіння до Архангельська. Із колишньої архангельської єпархії, що нараховувала кількості храмів на період служіння владики залишилося близько двох десятків. Дуже важко було владиці Іоану на цій кафедрі, ніяких умов. Про ці часи згадував митрополит Іоан так: «Їжі не було, жили у якійсь напівземлянці. Лише Юрій, мій іподиякон піде наловить риби і з неї ми варили уху. Ось так ми жили». Населення краю швидко піддалося

атеїстичній пропаганді. Хоч і в дореволюційні часи православні в Архангельській губернії були у меншості. Одного разу прийшов іновірець до владики і попросив його дати йому святу воду і просфору, бо у нього була хвора жінка. Однак замість святої води хтось із оточення владики дав цьому чоловікові звичайну воду. Взявши воду і просфору, чоловік пішов додому і почав молитися за одужання дружини. І сталося чудо дружина зцілилася. Після цього сім'я прийняла Православ'я. Про це часто владика згадував на проповідях, вказуючи на силу віри.

21 січня 1938 року митрополит Сергій возводить єпископа Іоана (Соколова) до сану архієпископа. На жаль, у пік репресій, система режиму не оминула стороною архієпископа Іоана, його цього ж року арештовують. Але після відставки М. І. Єжова, наркома держбезпеки, при якому сталінські репресії набули найбільшого розмаху, справу переглядають і випускають владику, але з умовою, що архієпископ Іоан піде на спокій за станом здоров'я. Дійсно здоров'я у цей момент похитнулось, але керувати єпархією ще можна було. Священний Синод задовольнив бажання уряду. І владика повертається додому в Москву, де оселяється у родичів. Давні дружні стосунки архієпископа Іоана із митрополитом Сергієм продовжувались. Під час війни у 1941 році митрополит Сергій обирає владику Іоана собі за духівника і разом вони евакуюються до Ульяновська. Незважаючи на страшні випробування і війну, Православна церква в Радянському Союзі починає відновлюватися, неначе пагінчик, що розпускається на весні. Змінилися державно-церковні відносини на користь Церкви. В тилу архієпископа Іоана призначили керувати Ярославською єпархією. Однак і там довго не судилось пробути. Владика згадував про ярославську землю із теплою усмішкою, люди у цьому краю віруючі і привітні, зажди було цікаво вести із ними розмову.

Наступив 1944 рік, воєнні дії продовжуються. Україна палає вогнями. Ось раптово для вже немолодого архієпископа Синод приготував сюрприз – Київську кафедру і посаду Екзарха. Після призначення до Києва, владику здивовано запитав Патріарха Сергія: «Как же я туда поеду, я же не знаю украинский язык?» Патріарх відповів: «Поезжай, справишся». Робота на посту екзарха вимагала від митрополита Іоана ряд якостей: волі, витримки, наполегливості, практики розпізнавання людей. І усі ці якості були притаманні характеру владики.

Повоєнний напівзруйнований окупаційними військами Київ та й ще свої додали руйнувань, але, незважаючи на це, віруючі зраділи можливості молитися. Під час війни київські монастирі і храми від-

чинили свої двері. До них, немов у кораблі спасіння, полинули юрби народу. Одні приходили приймати хрещення, інші вінчатися, ще інші хоронити своїх родичів.

Коли митрополит приїхав до Києва, його зустріло столичне духовенство. Влада поселила владика у маленькій квартирці на Михайлівській вулиці, у будинку були дерев'яні сходи та грубка-буржуйка. Слава Богу і за це. Однак, при цьому всьому поруч із владикою була матушка Варвара, дуже ніжна, лагідна і милосердна жінка. Вона із великою турботою піклувалася про владика, топила вугіллям грубку, у мідному чайнику кип'ятила воду для чаю та для інших потреб. Цей чайник був єдиним скарбом владика, окрім богослужбових речей. З ним владика не розлучався усе своє життя, а зараз як реліквію пані Анна зберігає його та інколи кип'ятить воду для чаю на згадку про владика.

Найбільшою радістю для усіх було відкриття Володимирського собору. Пані Анна називає цей храм «нашим красенем, нашою втіхою». Скільки разів сили зла намагалися цю святиню знищити разом із іншими храмами нашої столиці. Але Бог вкладав у серця навіть безбожної влади ідеї для того, щоб зберегти храм. Владика Іоан із завзяттям взявся відроджувати Собор, налагоджувати у ньому богослужіння. Пані Анна пам'ятає моменти відкриття храму: «Протодиякон, тоді ще диякон Миколай Климчук латає дах, а ми молимося, щоб, не приведи, Господи, він не впав. А потім, жартуючи, отець Миколай нам відповів: «Я там за хмару тримався». Потрібно було винести із храму книги і перенести до університету. Людей зібралося настільки багато, що зробили шеренгу із другого поверху Собору один одному передавали книги аж до університетського корпусу.

Настав момент освячення, можна сказати, оновлення Собору. Владика Іоан разом із о. Константином Ружницьким, о. Миколаєм Скоропостижним, о. Василем Юрченком та іншими священнослужителями освятив Собор. Цього дня усі бажаючі помолитися не вмістилися у храм. То були гіркі сльози радості. В цей день владика Іоан був сповнений великим благоговінням, дякував Богу за таку велику милість до народу Свого. Перші богослужіння в соборі – це години великого піднесення. Хоча не вистачало хористів, а владика дуже любив благоліпність служби, то він намагався залучити найкращих співаків на клірос. Він не жалів ні грошей, ні своєї уваги до них. Тоді лише в архієрейському хорі було більше 10 чоловік. Запросив до хору відомого співака Уляницького, відтоді до кінця свого життя співак був відданим собору і владіці. Ніколи владика не лінувався відправляти богослужіння. Який же

був чудовий у соборі дияконський склад! Якщо владика запрошував когось стати дияконом, то він не тільки звертав увагу на голос, а ще добре дивився на зовнішність і віру людини. Майже усіх прихожан собору митрополит знав поіменно, а в день ангела чи день народження завжди дарував просфору. Яка це була радість, коли владика дарував цей безцінний дарунок – просфору, а з нею і свою молитву. До собору ніколи сам він не йшов, завжди його супроводжували віруючі. А взимку матушка Варвара надівала кожух на владика і бричкою він їхав на службу.

Після війни відкрилася в Андріївській церкві семінарія. Бажаючих навчатися було багато. Серед семінаристів значна кількість була людей середнього віку, котрі щойно повернулися із фронту. Любив владика слухати семінарський хор. Знав також майже і усіх вихованців. Кожного разу у ректора цікавився станом навчального закладу, дуже хвилювався за опалення і харчування студентів. Знав владика одного хворого студента Василя. Тому наказав у семінарській їдальні давати йому подвійну порцію. Якщо був здоровий, то завжди приїжджав у семінарію на початок навчання, на випускний, а також на засідання педагогічної ради. Часто владика служив акафісти перед мощами св. великомучениці Варвари, що тоді знаходилися в Андріївській церкві. Людей так багато приходило на ці акафісти, що стояли вони аж на сходах храму. Коли ще жив владика у Михайлівському монастирі, то він пішки ходив в Андріївську церкву.

Владі не сподобалися величезні паломництва до мощів св. Варвари. Почали знову переслідувати Церкву. Спочатку закрили семінарію, а потім і Андріївську церкву. Понеслися чутки серед віруючих, що мощі святої Варвари хочуть кудись вивезти. Паства побігла до владики за порадою. Вийшовши, митрополит заспокоїв народ, благословивши цілодобово чергувати у храмі та читати акафіст святій. Надворі стояла зима, пам'ятає пані Анна, що це був січень місяць 1961 року. Одної ночі після чергового акафісту перед мощами великомучениці в Андріївську церкву зайшов настоятель Володимирського собору і ще декілька священників. Люди їх особисто знали. Вони підняли раку святої і винесли з храму, поставили на вантажівку і без ніякої процесії повезли. Потім уже дізналися, що мощі перевезли у Собор. Спочатку їх заховали у пономарці Собору, і пускали лише тих, хто був знайомий.

Ще одним місцем, куди любив їздити на богослужіння владика, була Києво-Печерська лавра. В усі головні свята митрополит, незважаючи на свій стан здоров'я, їхав у Лавру. Зажди на зустрічі архієрея лаврські ченці радо вітали екзарха, а лаврський хор ве-

лично, древнім лаврським розпівом співав «Достойно є». У день Богоявлення владика освячував воду біля лаврських джерел. Народ вщент заповнював лаврське подвір'я.

Ось настає великий піст – час особливої молитви. Митрополит старається щонайбільше відправляти богослужінь. У перший тиждень посту увечері спочатку відвідував київські жіночі монастирі, де читав покаянный канон Андрія Критського, а потім приїжджав до собору. Сам канон читав не просто, а розспівував тропарі, деякі люди аж плакали, сповнюючись жалем над своїми гріхами.

Бесіди владика з прихожанами були проникнені життєдайною силою, гріли серця, осявали розум. Після кожної своєї проповіді, виходячи із храму, давав благословення вірним і запитував: чи сподобалася проповідь, що ще б хотіли почути? А в день свого тезоіменитства, виходячи із храму, окрім благословення, роздавав вбогим милостиню. Скорботи пастви були його власними скорботами. Він завжди радив людям те, що сам робив: «Нікому не відмовляйте в допомозі».

Після декількох років перебування владика у Києві влада змилювалася над екзархом і виділила нове приміщення для єпархіального управління за адресою вул. Пушкінська 36. Саме там у прийомні дні владика приймав усіх, хто приходив, без винятку. За 15 хвилин до початку прийому виходив у зал, усіх благословляв. Тих, хто приходив із серйозними та богослужбовими справами, приймав у першу чергу, а потім і останніх і тут же вибачався перед народом, якщо не зміг когось прийняти. Усіх приймав владика із любов'ю, посміхався, коли були всі задоволені, або тихо нахилив голову, коли хтось йому розповідав щось скорботне; то занурювався у роздуми, коли хтось хотів від нього отримати пораду, міркуючи над тим, як вчинити у тій чи іншій ситуації або ж рішуче хитав головою, коли хтось замислив щось некорисне. Можна було зразу ж читати відповіді, дивлячись на лице митрополита, не чекаючи його слів. Зажди він діяв лише за заповідями Христовими, і ніколи не вівся на тимчасові блага, а тих, хто хотів іти іншим шляхом, не духовним, зразу застерігав від цього і нагадував про велике звання християнина.

А матушка Варвара у свій час готувала їжу і запрошувала до столу обідати. До усіх вона ставилися щиро, люб'язно. А декому після частування давала ще й додому у загортці печених пирогів. На великі свята у резиденції накривали довжелезний стіл для гостей. А після святкового богослужіння із собору приходили єпископи із духовенством, хористи, інтелігенція та миряни, що були запрошені. Усі після привітань владика сідали за стіл. Коли все затих-

ло, митрополит піднімався із свого крісла і починав співати «Отче наш», зразу ж за ним підхоплювали спів гості. Після молитви в залі гучно лунало «Іс полла еті деспота». За столом гості ділилися своїми враженнями від богослужіння, дехто розпитував владика про його життя, інші ділилися між собою своїми життєвими проблемами, але усі знали, що не можна говорити за столом про політику чи якісь репресії духовенства. Ця тема була закритою для обговорення, та й сам митрополит не любив займатися політичними справами. Звичайно, що приготувати їжу на торжества матушка Варвара сама не могла, тому приходили допомагати черниці із Покровського та Флорівського монастирів та деякі прихожанки Собору.

У резиденції митрополита була домовою Трьохсвятительська церква. Вона була невеличкою, але у ній багатьом подобалося молитися. Тут кожного дня правили вечірню, і читали вечірнє та ранішнє правило. Матушка Варвара була прекрасним регентом, володіла ніжним сопрано. Після вечірнього правила владика благословляв присутніх та ще йшов до кабінету і довго сидів за письмовим столом. Переглядаючи папки з паперами, декому писав листи, а інколи навіть читав якусь книгу чи повчання святих отців.

Ось телефонують з Москви до митрополита і запрошують на засідання Синоду в Москву, або взяти участь у святі. Владика Іоан все розказує матушці, що покласти йому у валізу, яке облачення приготувати для богослужіння. Матушка усе акуратно складає у валізу і настає час від'їзду. Виходячи до автомобіля ще поспілкується із працівниками митрополії інколи пожартує із ними. Владика ніколи не їхав у Москву у цивільному, зажди був одітий у монаший одяг із панагією на грудях. Його супроводжували у дорозі хтось зі священників Володимирського собору та іподиякон. У Москві, окрім церковних справ, відвідував сина і дочку. Перебуваючи в Москві, владика обов'язково звершував паломництво до Троїце-Сергієвої Лаври, там, поклонившись мощам преподобного Сергія, служив молебень чи акафіст.

Часто доводилося митрополиту Іоану їздити до Естонії. Та й по Українському екзархату потрібно було відвідувати єпархії, хоча стан здоров'я не завжди дозволяв це робити. Одного разу після поїздки до м. Рівного владика жалівся на важку дорогу, хоча візитом був задоволений. Після війни, десь у 1947–1948 роках митрополит Іоан відвідував м. Чернігів і служив у Троїцькому Соборі. А хором у чернігівському соборі керував прп. Лаврентій Чернігівський. Митрополиту Іоану дуже сподобалося богослужіння, особливо спів хору. Пройдуть роки, а владика згадував про це ще довго, хоча святого регента уже не було в живих.

У келії владики перед образами постійно горіли лампади. Незважаючи на свою слабкість, митрополит годинами молився зі сльозами на очах і тільки без кінця чути: «Боже, будь милостивий до мене грішного!» А коли на землю спускалися вечірні сутінки, дозволяв собі трішки розслабитися. Сидячи у кріслі, сплетеному із лози, розмірковував як пройшов день, чи нікого не скривдив. І вдруге закликав матушку Варвару і запитував: «Нікого не скривдили? Юліанія як обід приготувала, на всіх вистачило?».

Пані Анна поділилася зі мною інформацією про особисте спілкування із митрополитом. Звичайно, вона як близька родичка могла поспілкуватися ближче із митрополитом, пожартувати із ним. Зараз хочу з вами поділитися моментами особистісного спілкування. Уже вечір, однак ще спекотно, владика так виглядає втомлено і пані Анна, ще тоді молода дівчина почала втішати старенького. І владика гукнув матушку Варвару та й каже: «Принеси нам, матушка, кавуна, бо наша хохлушка любить солодощі». І ось матушка принесла великий кавун, поставила його на столі, а сама швидкою ходою вийшла. Чекає владика, щоб матушка порізала кавун, а її чомусь немає. Підхоплюється пані Анна і каже: «Я зараз принесу ніж». «Ні я сам», – заперечив митрополит, дістав ніж та дві ложки, відрізав верхівку і так ложками ласували, жартуючи. Знову митрополит кличе свою вірну служницю (біля люстри над столом була кнопочка, він натискав на неї і матушка тут як тут). «Благословіть владико!» Зробив владика вигляд ображеного і говорить: «Чому принесла пустого кавуна?» Зніяковіла: «Я смотрела, неужто пустой? Простите, владико». Потім усі довго сміялися. А потім пані Анна приступила разом із владикою до навчання. Вивчали англійську мову. Митрополит відкриває підручник і ми разом читаємо відповідні тексти. Пані Анні починає владика Іоан робити зауваження через неправильне читання. І жартує: «Потрібно вимовляти так, ніби в тебе гаряча картоплина в роті, – далі продовжує владика, – а читати так: написано Наполеон, потрібно читати Бісмарк». Знову усі почали сміятися з почутого. Інколи доводилося пані Анні ночувати у резиденції митрополита Іоана. Вона мала хороші стосунки із матушкою Варварою. Обидві любили співати. Опівночі не спалося і пані Анна разом із матушкою Варварою тихесенько підійшли до піаніно і тихим голосом почали співати пісню: «Как Петр, я в море утопал, в волнах житейской суеты». Несподівано хтось торкнувся плеча. Злякалися. Повертаються із матушкою і бачать владика біля нас стоїть прямо зачарований пісенькою. Думали, що він зробить зауваження. А він лише тихенько промовив: «Пойте, пойте, птички полуночные, пойте».

Ось ще пані Анна поділилася одним спогадом. Перед святом Успіння Пресвятої Богородиці, як завжди прийшла до владики за благословенням на новий навчальний рік. Благословив по-батьківськи, дав деякі настанови і суворо сказав: «Іди до дому, мати буде хвилюватися». Пані Анна заперечує: «Піду в Собор на всенічне бдіння, бо завтра Успіння». А владика знову свариться: «Іди додому». Пані Анна вийшла від владики, трішки постояла і все ж таки вирішила іти на богослужіння, спокуса непослуху перемогла. Прийшла до собору, а після співу величання небо почало затягуватися хмарами, потемніло надворі і лише видно блискавицю та й чутно гуркіт грому. Всенічна добігала кінця, а погода не змінювалася, навпаки почав іти ще більший дощ. Злива була настільки сильною, що аж пропало у місті світло та зупинився транспорт. Десь лише опівночі добралася додому. Дійсно мати хвилювалася і насварила. Як на біду, від цієї зливи ще й застудилася. Совість мучить, чому ж таки не послухала мудрої поради свого дорогого владики. А коли прийшла пані Анна знову в гості, митрополит не хотів благословити, образився на неї. А потім ще раз поглянувши, щось подумав і простив цей непослух. Знову стосунки стали такі, які були колись. Радісно пані Анні навіть і сьогодні на серці, коли вона згадує цей момент свого життя – милосердя і любов воістину творять великі справи.

Радянська влада тримала Православну Церкву під сильним контролем, не даючи ніяк самостійно Церкві розвиватися. Можна було часто побачити у храмі людей, котрі лише ходили туди для того, щоб когось потім покарати за відвідування богослужінь, а декого з віруючих навіть звільняли з роботи і позбавляли місця прописки. А в монастирі часто навідувалася міліція під виглядом перевірки паспортного контролю, шукаючи людей, що не мали прописки. Неодноразово жалілися владиці Іоану настоятелі чоловічих та жіночих монастирів на таке поведження влади. Владика їх прекрасно розумів, однак завадити цьому ніяк не міг.

У 50-ті роки ХХ століття при кабінеті міністрів УРСР працював відділ у справах релігій. Представник цього державного органу такий собі пан Куроєдов не давав спокою митрополиту Іоану, щотижня дзвонив або ж викликав до себе давати звіт. Ще можна було в 50-ті роки із владою знаходити порозуміння, але після 1961 року стосунки між Церквою і державою ставали все важчими і важчими. Та й пан Куроєдов щоб вислужитися перед владою віку цього все більше почав тероризувати старенького митрополита. Одного ранку 1964 року не встигнувши навіть помолитися, до владики зателефонували, щоб уже він негайно з'явився у

Куроєдова. Владика нашвидкуруч одягнувся. Матушка Варвара зрозуміла щось не те і запитала владика: «Що трапилось?» «Та викликають мене, звеліли негайно приїхати». «Хто-хто, – запитує матушка. «Та отой же, забув його прізвище. А, Куроєдов – той, що курей любить», – сказав владика, жартуючи. Приїхав, зайшовши у кабінет, привітався із Куроєдовим. Уповноважений суворо поглянувши на старого митрополита не дотримуючись норми етикету підвищений голосом запитав владика: «Почему не даєє никаких сведений?» «Не на кого давать», – відповів владика. «Ах вы так служите государству! Таким место на Соловках!», – вигукнув уповноважений, сердито ходячи по кабінету із кутка в куток, щось думаючи Куроєдов продовжив своє: «Да, да, на Соловках!» А після довгої паузи сказав: «Ну ладно, старый, уже уходи на покой». На цьому розмова закінчилася. Для митрополита почуте було незвичним, він навіть трішки розхвилювався, а виходячи із кабінету, пошепки промовив: «Господи, да будет воля Твоя». Цими словами себе заспокоїв та й попрямував до авто. Приїхавши на Пушкінську, владика розказав це найріднішим своїм людям: матушці Варварі, секретарю, поварам та своїй племінниці Анні. Тепер потрібно лише чекати рішення Священного Синоду. Правда матушка Варвара почала плакати, а владика її заспокоїв, що все буде добре і пішов до кабінету добувати свої останні робочі дні. На другий день, ніхто не очікував такого розвитку подій: на Пушкінську з'явилися люди у цивільному. Пред'явили орден на обшук і почали без ніяких свідків нишпорити в покоях владика, перевернули геть усе. Це був не обшук, а грабїж, ці люди закону найбільше вимагали коштовностей, і забирали усе, що їм сподобалося, не складаючи при цьому ніяких актів. Владика Іоан, дивлячись як грабують резиденцію, мовчки сів у крісло і нічого не говорив, біля нього стала матушка Варвара дивлячись на слуг закону переляканими очима. Мабуть, не знайшли того, що шукали. Зрештою, просто сказали негайно вибратися владичі зі своїми прислугами із Пушкінської. Це був один із найважчих ударів, що завдала влада по перестарілому митрополитові. Слава Богу, що у владика була заміська дача в передмісті Святошино. Там він часто відпочивав, на дачу часто влітку приїжджала до нього дочка із Москви. Саме туди переселився митрополит із своєю келійницею монахинею Варварою. А також з ними жили деякі ченці із Києво-Печерської Лаври. Не оминула остронь радянська влада і Лавру, все ж таки добилася свого – її закриття. Ченці Каліст, Тимофій і Антоній ревно служили владичі і були його розрадниками.

Патріарх Олексій (Симанський) добре розумів ситуацію із митрополитом Іоаном. Хоча сам Патріарх не міг уже нічого вдіяти проти постанови системи, однак він завжди передавав гроші владиці, цікавився його станом здоров'я, інколи писав листи. Коли уже в 1966 році Священний Синод направив у Київ нового Екзарха архієпископа Філарета (Денисенка), то влада почала формально піклуватися про владика Іоана. Архієпископ Філарет часто запитував пані Анну у Володимирському Соборі після богослужіння про самопочуття владика Іоана. Також й допомагав матеріально, завжди вітав із святами та ювілеями. Сам митрополит Іоан, перебуваючи на спокої, часто цікавився життям кафедрального Собору, запитував пані Анну майже про все: хто сьогодні служив, а скільки було хористів, людей у храмі, хто проповідував і так далі. Якось, жартуючи, владика Іоан сказав про архієпископа Філарета: «Знаю, він завжди співає на одній ноті».

Прийшло Різдво 1966 року, митрополит Іоан засумував. Згадався йому Собор, паства. Там, у Володимирському Соборі у різдвяний вечір ніде яблуку впасти – так багато народу молиться. У сутінках звучать псалми та молитви Великого Повечір'я. А хор велично уже десь проспівав тропар та кондак свята. На жаль, митрополит Іоан не міг там бути, здоров'я не дозволяло. Від цих спогадів він почав плакати. Матушка Люба, кухарка владика намагалася його утішити. Раптом хтось тихенько постукав у двері. А матушка Люба піднялася і тихенько пішла поглянути, хто ж це такий до них прийшов. Запитавши хто це і отримавши відповідь, матушка тихенько проводить до хати владика Варнаву (Беляєва), який в той час у Києві перебував на спокої. Почувши голос владика Варнави, митрополит Іоан аж схопився із крісла і пішов зустрічати дорогого гостя. Бог дарував у святвечір цю велику радість в особі єпископа Варнави. Ніжні обійми і гіркі сльози радості.

Сам же владика Варнава, що мешкав на той час у Києві, повернувся із заслання дуже виснаженим, із підірваним здоров'ям, можна сказати, тяжкохворим. Під час розмови йому ні на хвилину не давав спокою задушливий кашель. Йому довелося перетерпіти нелюдські тортури, перебуваючи в ув'язненні. Не кожному, хто потрапив у клешні цієї страшної радянської машини, судилося вижити. Лише завдяки милосердю Божому владика Варнава мужньо перетерпів усі страждання й залишився живим. Це був справжній сповідник віри того часу. Саме тверда віра і праведне життя провели єпископа Варнаву через це земне пекло. Коли владика Варнава вийшов на волю, КДБ далі за ним пильно стежило. Спецслужби йому заборонили спілкуватися із народом,

навіть намагалися запроторити до психіатричної лікарні. Ризикуючи своєю свободою, владика Варнава не зміг просто сидіти у себе вдома, він вирішив відвідати митрополита, незважаючи на заборону світу цього.

Келійниці накрили святковий вечірній стіл. Усі страви, звичайно, були пісними відповідно до уставу споживання трапези. Перед вечерею владика Варнава попросив митрополита Іоана, щоб він його посповідав. Митрополит Іоан не відмовив у проханні і, вставши та облачившись у епитрахиль і поручі, почав повільно розважливо читати передсповідні молитви із Требника, а тоді прийняв щиру сповідь каляльника. Неначе камінь із душі скинув владика Варнава, аж повеселішав. Тоді почали усі сідати за стіл і споживати їжу. Багато що накопилось у пам'яті старих товаришів. Було про що згадати і про радісне, та й про сумне. Кожен із них виливав перед іншим свою душу. Так вони майже просиділи усю різдвяну ніч. І за все дякували Богові, що послав їм це пережити.

Наближався 1968 рік, останній рік земного життя митрополита Іоана. З кожним днем його покидали сили. Бувало, ходить по кімнаті і цілий день молиться та й ще приказує: «Господи, что-то я зажился, что-то я зажился». Матушка Варвара розуміла, чого уже прагне душа владика. Сум огортав серце келійниці.

Незважаючи на хворобливий стан, владика далі був радий будь-яким гостям, кожного дня він очікував, що хтось прийде із його духовних чад і розповість про все, що накопичилося в душі. А разом із цим, відчуваючи наближення смерті, митрополит зробився ще лагіднішим та щедрішим. Уже земні речі його не цікавили, тому знайомим почав роздавати залишки своїх речей, кому фотографії, кому книги, а пані Анні подарував свого стільця та вишитого килима. Під час розмови інколи голос починав тремтіти і владика, ніби прощаючись із співбесідником, говорив: «Ось скоро я з вами розлучуся, скоро, дуже скоро. Доручаю Вас Богові, учіться терпінню і любіть один одного». Слова Іоана Богослова: « Улюблені! Якщо так Бог полюбив нас, то ми повинні полюбити один одного» (Ін. 4: 11) стали головними упродовж всього його земного життя.

Наставала пора Великого посту, а владика Іоан ще більше занедужав. Немічний тілом, але сильний духом він не припиняв молитися. Митрополит уже нікого не приймав, навіть рідко виходив зі своєї келії, лише було чутно із стогоном молитву прп. Єфрема Сиріна особливо по кімнаті голосно розносилися перші її слова: «Господи, Владико живота моего...». Але уже владика не міг покласти поклін, не було сил. Лікарі, що стежили за його здоров'ям,

наполягали на повноцінному харчуванні, однак своєї мети вони не досягли. Митрополит не тільки відмовився від скоромної їжі, а навіть уже перестав вживати ліки, кажучи: «Ліки ковтати, що змія у себе впускати». На четвертому тижні Великого посту владика уже повністю зліг, хоча ні на що не скаржився, не жалівся. Правило сам не міг читати, то гукав матушку Варвару і вона над ліжком вичитувала щоденні чернечі канони. Він уважно слухав, намагався покладати на себе хресне знамення, інколи заплющував очі. А матушка Варвара, читаючи молитви, скоса поглядала на нього.

28 березня 1968 року, за день до своєї кончини несподівано митрополит Іоан піднявся із ліжка і почав ходити по келії, усі хто були у домі взяли благословення, намагалися покласти владика знову до ліжка, а він навіть почав жартувати «О, я уже міцно стою на ногах», – казав присутнім. Потім підійшов до письмового столу, сів на крісло і почав шукати якісь папки. Знайшовши у столі купу паперів, листи, перегортаючи, щось читав. Деякі аркуші відкладав у бік, а на деяких довго зосереджував свою увагу, щось роздумував чи згадував.

Несподівано покликав матушку Варвару. Вона прибігла поглянувши на нього зрозуміла, що владиці стало погано. Він почав хилитися до краю столу, швиденько ж його поклали на ліжко, чоло вкрилося краплинами поту. Митрополит став знімати із руки чотки і надів їх матушці Варварі на руку зі словами: «Поминай!!!!». У неї на очах з'явилися сльози. А сам він також почав молитися і пронизливим голосом читав молитви, а через деякий час майже з усієї своєї сили промовляв: «Нині відпускаєш раба Твого, Владико». Все важчим ставав подих. На другий день 29 березня у п'ятницю легше владиці не стало. Він уже нічого ранком не хотів їсти. Ще раз з усіма попрощався і дав своє останнє архіпастирське благословення. А о 17.00 ще раз на всіх подивився, позіхнув і заплющив очі. Здалося заснув, але це був останній подих. Митрополит Іоан спочив у Бозі на 91 році життя.

Одразу сповістили на митрополію, а звідти зателефонували до Москви. Сумним дзвоном Володимирського собору вірні почули звістку про смерть свого колишнього архіпастиря. Митрополит Філарет якраз перебував закордоном у Празі на III Всехристиянському мирному конгресі, але він одразу доручив єпископу Варлааму керувати похоронами та все зробити для гідного поховання.

Увечері владика Варлаам із протодияконом Миколаєм Климчуком приїхав на Святошино у дім спочилого. Вони відслужили першу заупокійну літію над тілом спочилого та облачили в архирейські облачення. А отець Миколай вклав у руки митрополита Іоана

трикирій та дикирій, благословивши ними присутніх у домі. Усі плакали, особливо його вірна келійниця монахиня Варвара.

Вранці у суботу 30 березня тіло митрополита Іоана привезли до Володимирського собору. Храм був переповнений віруючим людом, усі хотіли востаннє попрощатися із дорогим архіпастирем. Духовенство собору відслужило знову літію, і почали читати Євангеліє. Священики Києва та київської єпархії активно долучилися до молитви. Увечері за звичаєм почалось служитися все-нічне бдіння. А по його завершенні цілу ніч у Соборі віруючі мали змогу віддати останнє цілування померлому.

Настав день похорону. Світлий недільний ранок покликав вірних знову до храму. На похорон, на жаль, не зміг прибути Патріарх Олексій, однак він від себе прислав найповажніших митрополитів: Крутицького і Коломенського Пимена (Ізвєкова) та Талінського Олексія (Рідігера). Відспівування очолив митрополит Пимен у співслужінні деяких архіреїв Українського Екзархату.

Київська влада зважала на сан покійного та на його роль у суспільстві, тому виділила окреме місце на Байковому цвинтарі для гідного поховання. Останній свій спочинок митрополит Іоан знайшов серед найкращих синів нашого народу.

У 9 і 40 поминальні дні богослужіння очолював митрополит Філарет. У своїй промові він тепло згадував про спочилого митрополита Іоана, бо його добре особисто знав. Знову собор заповнили віруючі, котрі прийшли разом із священнослужителями помолитися за спокій душі новопреставленого митрополита. А згодом владика Філарет потурбувався про встановлення красивого пам'ятника на могилі. До сьогоднішнього дня наш Патріарх за кожною Літургією згадує митрополита Іоана.

Незабаром Господь прикликав до себе і монахиню Варвару. Матушка Варвара прожила своє життя гідно. Чернечі обітниці виконувала, наскільки вистачало сил. Найголовнішим у її житті був послух. І Господь приготував її останнє місце спочинку неподалік митрополита Іоана, там же і похоронили єпископа Варнаву (Беляєва), давнього товариша владики. Кожного року студенти Київської православної богословської академії відвідують Байковий цвинтар та приводять у належний стан могили священнослужителів. Дай Боже, щоб ця традиція духовної школи передавалася поколіннями. Адже це наш християнський обов'язок доглядати за могилами спочилого люду.

Роки проходять, але у пам'яті пані Анни зберігається світлий образ дорогого митрополита. Душу зігрівають теплі спогади зі спілкування із цих дивовижним екзархом – ченцем, людиною-

сповідником, живим прикладом справжньої віри і християнського благочестя. Пані Анна свято вірить, що Бог воздасть сторицею митрополиту Іоану у Небесному Царстві за понесені земні труди.

Біографічна довідка:

Анна Володимирівна Данчина-Угляренко народилася 29 грудня 1929 року у селі Мила Києво-Святошинського району Київської області у сім'ї шевців. Родина була багатодітною, пережила голодомор.

У 1936 році пішла у школу. Навчання у школі завершила на «відмінно». Без іспитів прийняли до Інституту культури на бібліографічний факультет. Завершила навчання у 1949 році із відзнакою. Того ж року направлена на роботу у бібліотеку Київського університету ім. Т. Шевченка. У 1952 році звільнена із роботи у зв'язку із звинуваченням у антирадянській діяльності. Наступного року влаштувалася на посаду бібліографа у Політехнікум зв'язку.

У 1951 одружилася. Згодом народила доньку Євгенію.

1969 р. – перейшла працювати у Міністерство геології УРСР, відділ науково-технічної інформації.

1984 р. – вийшла на пенсію. Сьогодні проживає у с. Мила Києво-Святошинського району, Київської області.

